

# יחסי טורקיה-חמאס: בין שיקולים אסטרטגיים לקרבה אידיאולוגית

## גליה לינדנשטראוס וסופיאן קאדיר קיוום

להתדרדרות ביחסי ישראל-טורקיה בעשור האחרון יש סיבות רבות, אך נראה כי מה שממחיש התדרדרות זו יותר מכול הם היחסים הטובים שנקמו בין הממשלה הטורקית בראשות 'מפלגת הצדק והפיתוח' לבין חמאס. המאמר בוחן את ההתפתחויות שחלו בשנים האחרונות ביחסי טורקיה וחמאס, ומנתח את המניעים המרכזיים של טורקיה לחיזוק יחסיה עם הארגון. המאמר יתמקד בשיקולים האסטרטגיים, האידאולוגיים והפנימיים העומדים בבסיס מדיניותה של טורקיה כלפי חמאס, ויטען כי משבר ה'מאוי מרמרה' והאירועים שבעקבותיו תרמו רבות להידוק יחסים אלה (אם כי עד גבול מסוים). המסקנה היא שישראל צפויה לגלות שקשה מאוד לנתק את הקשר בין שני שחקנים אלה.

**מילות מפתח:** טורקיה, חמאס, ישראל, הסכסוך הישראלי-פלסטיני, מפלגת הצדק והפיתוח (AKP)

## מבוא

להתדרדרות שחלה ביחסי ישראל-טורקיה בעשור האחרון יש סיבות רבות, אולם נראה כי מה שממחיש התדרדרות זו יותר מכול הם היחסים הטובים שנקמו בין הממשלה הטורקית בהובלת 'מפלגת הצדק והפיתוח' (AKP) לבין חמאס. על רקע יחסים אלה ניתן גם להסביר את תקרית ה'מאוי מרמרה' במאי 2010, שהובילה

ד"ר גליה לינדנשטראוס היא עמיתת מחקר במכון למחקרי ביטחון לאומי  
סופיאן קאדיר קיוום הוא מתמחה במכון למחקרי ביטחון לאומי

מאז למשבר עמוק ביחסי ישראל-טורקיה. לפיכך, מנקודת מבט ישראלית יש חשיבות מרובה להבנת יחסי טורקיה וחמאס, על נקודות החוזק והחולשות שלהם. לאחר נפילת ממשלתו של מוחמד מורסי במצרים ביולי 2013 וההתרחקות שחלה בין חמאס לאיראן בעקבות מלחמת האזרחים בסוריה, נטען כי טורקיה וקטאר הן המממנות העיקריות של חמאס. קיים ויכוח לגבי הסכומים המדויקים, אולם כפי הנראה טורקיה הבטיחה, לפחות, להעביר לחמאס בין 250 ל-300 מיליון דולר מדי שנה.<sup>1</sup> בכל זאת, האיחוד בין חמאס לפתח באפריל 2014 והניסיונות של חמאס לחזר אחר האיראנים<sup>2</sup> הוכיחו שטורקיה וקטאר אינן שותפות חזקות דיין מנקודת מבטו של חמאס, וכי הן לבדן אינן יכולות לסייע לו להתמודד עם מצבו הנוכחי הקשה. במטרה להעריך את מגמת יחסי טורקיה-חמאס בעתיד, המאמר יבחן תחילה את ההתפתחויות שחלו ביחסי טורקיה-חמאס בשנים האחרונות, ולאחר מכן ינותחו המניעים המרכזיים של טורקיה לחיזוק הקשר עם הארגון.

## סקירה היסטורית

למרות העובדה שכבר נג'מטין ארבקאן, ראש מפלגת 'הרווחה' האסלאמית שכיהן בשעתו כראש ממשלת טורקיה בשנים 1996-1997 היה זה שקרא לחיזוק הקשרים עם חמאס, הרי חזון זה לא התממש עד עלייתה לשלטון של 'מפלגת הצדק והפיתוח' בשנות האלפיים. עד שנת 2009 כיהן אחמט דוואטולו כיועץ הבכיר לענייני חוץ של ראש הממשלה, ובשנת 2009 התמנה לתפקיד שר החוץ. במשך כל התקופה הזו גברה אהדתה של טורקיה לחמאס. החל מ־2006 התהדקו הקשרים עם חמאס, לאחר שהארגון קיבל 44% מהקולות בבחירות הפלסטיניות הכלליות (בהשוואה ל־41% שקיבל פתח) – תוצאה שהקנתה לו 74 מושבים מתוך 132 המושבים של הפרלמנט הפלסטיני.<sup>3</sup> בעקבות בחירות אלה הוקמה ממשלת אחדות של חמאס ופתח.

בשנת 2007, לנוכח הקשיים שממשלת האחדות נתקלה בהם ובתום מאבק אלים, השיג חמאס את השליטה על רצועת עזה. בעקבות זאת הרחיבה טורקיה את קשריה עם חמאס והחלה בשיחות ישירות עם נציגיו.<sup>4</sup> חמאס יוצג בפגישות בעיקר על ידי ראש הלשכה המדינית, חאלד משעל, אולם גם על ידי ראש ממשלת חמאס בעזה, איסמעיל הנייה, שהגיע לטורקיה ב־2012. אנשי הדרג הבכיר ביותר בטורקיה – ראש הממשלה, רג'פ טאיפ ארדואן, ושר החוץ, דוואטולו – אירחו רבים מהמפגשים האלה. הנושאים המרכזיים שהועלו בהם היו סיוע כלכלי טורקי והכרה במדינת פלסטין באו"ם, וכן סיוע של טורקיה לחמאס במאמציו להוציא את הארגון מרשימות ארגוני הטרור בארצות־הברית ובאירופה. פגישות אלו הביאו לכך שטורקיה שלחה סיוע לעזה דרך הסוכנות הטורקית לעסקים ולתיאום (TIKA).<sup>5</sup> סיוע זה כלל, בין היתר, בנייה של בית חולים בעזה וציוד לטיהור מים.

לאחר מבצע 'עופרת יצוקה' בעזה, הביקורת בטורקיה על ישראל – ובעיקר זו שהטיח בה ארדואן – הפכה חריפה במיוחד. בתקרית שאירעה במהלך הפורום הכלכלי העולמי בדבוס ב־2009, נטש ארדואן בזעם פאנל דיונים משותף עם הנשיא שמעון פרס, לאחר שהצהיר כי עזה היא "כלא אחד גדול" והאשים את פרס כי "כשמדובר בהרג, אתם יודעים היטב כיצד להרוג".<sup>6</sup> אמנם קיים ויכוח מסוים על מידת התמיכה והסיוע של מפלגת הצדק והפיתוח לקרן הסיוע ההומניטרי (IHH) ב'משט החופש לעזה'<sup>7</sup> (המאווי מרמרה) במאי 2010, אולם בעקבות תקרית זו, ההתייחסות לבעיה הפלסטינית הצטמצמה ל"עזה" בלבד בשיח הציבורי בטורקיה. ביולי 2011, במהלך נאום שנשא ארדואן בפרלמנט, הוא הבהיר כי שלושת התנאים שלו לנורמליזציה ביחסים עם ישראל כוללים התנצלות מצד ישראל, פיצויים ו"הסרת האמברגו על עזה".<sup>8</sup> אמנם, ארדואן עדיין לא מימש את הבטחתו לבקר ברצועת עזה בעקבות תקרית המרמרה, אך שר החוץ, דוואטולו, ובנו של ארדואן, בילאל, ביקרו בעזה בנובמבר 2012 כחלק ממשלחת שרי החוץ של הליגה הערבית, בעקבות מבצע 'עמוד ענן'.<sup>9</sup>

## השאיפות האסטרטגיות של טורקיה ודרכי הפעולה החדשות להשיגן

בניגוד למדיניותה של טורקיה בתקופת המלחמה הקרה, אז ניסתה להרחיק עצמה מהפוליטיקה של המזרח התיכון, בעידן הנוכחי היא מנסה להגביר את השפעתה במזרח התיכון. ישנן כמה סיבות לשינוי מגמה זה. ראשית, טורקיה אינה מרוצה עוד מהסטטוס קוו ומעדיפה להשיג השפעה רבה יותר באזור. שנית, נטיותיה הניאו-עות'מאניות של מפלגת הצדק והפיתוח משקפות את רצונה לבסס מחדש את השפעתה באזורים שהיו בעבר חלק מהאימפריה העות'מאנית.<sup>10</sup> שלישית, כלכלתה הצומחת וצורכי האנרגיה הגדלים של המדינה יכולים לקבל מענה, לפחות חלקי, מהידוק יחסי המסחר עם מדינות המזרח התיכון. לבסוף, נראה שהליך הצטרפותה של טורקיה לאיחוד האירופי אינו מתקדם, ולכן היא נוטה לחפש חלופות. בהקשר זה, ההתנגדות לישראל נתפסה כדרך קלה לצבור פופולריות בעולם הערבי. יתרה מכך, זהו חלק מנטיית הגוברת של טורקיה להשתמש ב'עוצמה רכה' כאמצעי להגביר את השפעתה בזירה הבינלאומית

והאזורית.<sup>11</sup> לאור העובדה שטורקיה מייחסת כעת חשיבות רבה יותר למדיניות המבוססת על ערכים, ניתן לראות בעמידתה מול מה שלכאורה הוא הפרות דיני

הליך הצטרפותה של  
טורקיה לאיחוד האירופי  
אינו מתקדם, ולכן היא  
נוטה לחפש חלופות.  
בהקשר זה, ההתנגדות  
לישראל נתפסה כדרך  
קלה לצבור פופולריות  
בעולם הערבי

מלחמה מצד ישראל – במיוחד בנוגע למצב בעזה – דרך נוספת למצב את עצמה כגורם מוסרי.

אפשר לראות את הביקורת החריפה על ישראל גם כדרך להציג עמדה "עצמאית" יותר בפוליטיקה הבינלאומית.<sup>12</sup> טורקיה הצטרפה לנאט"ו ב-1952 ומאז הייתה על פי רוב חברה נאמנה בברית, אולם תמיד היה חשש בצד הטורקי – האם הברית אכן תעמוד לצידה בשעת מבחן. לפיכך, טורקיה מעוניינת לצמצם את התלות שלה במערב, הן מבחינה כלכלית והן מבחינה צבאית. איתגור המערב ובמיוחד ארצות-הברית ביחס למדיניותה כלפי ישראל יכול להיתפס כדרך להפגין עצמאות גוברת זו. יש כאן גם אזהרה לבעלות-בריתה הנוכחיות ("אל תתייחסו אלינו כאל דבר מובן מאליו"), וגם הזדמנות לפתח שותפויות חדשות עם גורמים אחרים המנסים להתעמת עם המערב (רוסיה, סין, איראן). בעוד עמדותיה של טורקיה בנוגע לסכסוך הישראלי-פלסטיני אינן בהכרח כה רחוקות מאלה של חלק ממדינות אירופה, אפשר לראות בעצם הדגשתה שחמאס הוא גורם פוליטי לגיטימי (ולא ארגון טרור) ובסגנון הפרובוקטיבי שאימצה לאחרונה (ההתפרצות של ארדואן בדבוס; משבר המאווי מרמרה) אמצעים להקרנת עמדתה העצמאית המתחזקת, והוכחה לכך שהיא אינה נרתעת מלבקר את ארצות-הברית בסוגיות מסוימות. מנקודת מבט אזורית, אולי יהא זה מוגזם לטעון שטורקיה משתפת פעולה עם חמאס כקריאת תיגר ישירה על ההשפעה האזורית של איראן או מצרים, אבל ניתן לומר שמעורבים כאן מאבקי כוח מסוימים. כך למשל, אמנם הביקורת הטורקית נגד ישראל בנוגע למצב בעזה הייתה קולנית יותר, אך גם בעידן מובארכ ולאחר סילוקו של מורסי, הטורקים השמיעו מעת לעת ביקורת בדבר המגבלות שמצרים מטילה על התנועה לתוך עזה ומתוכה, ובמיוחד על הסגירה החוזרת ונשנית של מעבר הגבול ברפיח.<sup>13</sup> העובדה שארדואן לא הצליח לבקר בעזה במהלך כהונתו של מורסי היא אולי עדות נוספת למתחים בין טורקיה למצרים בסוגיית עזה.<sup>14</sup> בנוסף, טענתה של טורקיה שביכולתה לעודד מתינות מצד חמאס היא ביקורת טקטית על הכיוון שאליו מנסה איראן למשוך את הארגון.

## סיבות אידאולוגיות

מכיוון שגם חמאס וגם מפלגת הצדק והפיתוח נתפסים כקשורים לתנועת 'האחים המוסלמים' העולמית, נראה שיש גם זיקה אידאולוגית בין השניים. חשוב לציין שכמה מהדמויות המובילות בתנועת 'האחים המוסלמים' מטילות ספק בכך שמפלגת הצדק והפיתוח היא אכן ממשיכה "אמיתית" של 'האחים המוסלמים', משום שמדובר במפלגה שאינה דוחה על הסף את רעיון השלטון החילוני, ולמעשה מעדיפה להציג עצמה כמפלגה שמרנית דמוקרטית ולא כמפלגה אסלאמית.<sup>15</sup> בכל זאת, ניכר שמפלגת הצדק והפיתוח מפגינה אהדה כלפי מפלגות אסלאמיות במדינות

אחרות יותר מאשר מרבית הממשלות הקודמות בטורקיה. כמו כן, בניגוד ל'אחים המוסלמים' במצרים, נראה שחמאס אינו מפקפק בממד האסלאמי של המפלגה הטורקית. לאחרונה נראה כי חמאס אפילו רואה את ניצחונותיה של מפלגת הצדק והפיתוח בבחירות המקומיות בטורקיה כתמריץ וכמגמה נגדית מעודדת, לאחר ש"הפסיד" את מצרים עם נפילתו של מורסי.<sup>16</sup> נראה גם שמפלגת הצדק ופיתוח מעוניינת לקיים קשרים עם חמאס יותר מאשר עם פתח, מכיוון שיש לה קושי עם המסורת החילונית של פתח.

מעבר לכך, מנקודת מבטו של ארדואן, העובדה שניצחונו של חמאס בבחירות לפרלמנט הפלסטיני ב־2006 לא התקבל כלגיטימי דומה לאופן שבו התקבל ניצחונה של מפלגת הצדק והפיתוח בבחירות לפרלמנט הטורקי ב־2002, כשגם היא התקשתה לזכות בלגיטימיות מלאה בשנותיה הראשונות בשלטון. בראיון שהעניק לווישינגטון פוסט בינואר 2009, הסביר ארדואן עמדה זו באומרו "חמאס נכנס לבחירות כמפלגה פוליטית. אם העולם היה נותן להם הזדמנות להפוך לשחקן פוליטי, אולי הם לא היו במצב כזה לאחר ניצחונם בבחירות. **העולם אינו מכבד את הרצון הפוליטי של העם הפלסטיני**".<sup>17</sup> אי לכך, טורקיה קיבלה על עצמה את תפקיד תיווך הפגישות בין נציגי חמאס לבין נציגי מדינות המערב, על מנת לנסות לשנות את המדיניות של הימנעות ממגעים רשמיים עם חמאס בשל מעורבותו במעשי טרור.<sup>18</sup>

בנוסף, בשנים האחרונות טורקיה מבליטה את הממד הציוויליזציוני, ומדגישה את העובדה שהיא רואה עצמה כנציגה של הציוויליזציה המוסלמית, ומשום כך אל לה להחריש לנוכח פעולותיה האלימות של ישראל נגד האוכלוסייה בעזה במהלך מבצעים צבאיים כמו 'עופרת יצוקה' (2008–2009) או 'עמוד ענן' (2012). על רקע זה הכריז ארדואן במהלך נאום שנשא באוניברסיטת קהיר ב־2012: "בדיוק כפי שמכה, מדינה, קהיר, אלכסנדריה, ביירות, דמשק, דיארבקיר, איסטנבול ואנקרה הן אחיות זו לזו, כך על העולם לדעת ולהבין שגם רמאללה, שכם, יריחו, רפיח, עזה וירושלים הן ערים אחיות, ו[תושביהן הם] האחים שלנו. כל טיפת דם שנשפכת בערים אלה היא מאותו דם שזורם בעורקינו... כל דמעה היא דמעה שלנו... ידעו כולם שבמוקדם או במאוחר תבוא נקמה על הילדים התמימים שנטבחו בעזה בדרכים לא־אנושיות".<sup>19</sup>

## שיקולים פנימיים וארגוני שדולה

כאשר בוחנים את השיקולים הפנימיים המסבירים מדוע כוננה מפלגת הצדק והפיתוח יחסים קרובים עם חמאס, אפשר לראות שהסיבה העיקרית היא שרוב המצביעים למפלגה חשים קרובים לכמה מהגורמים הערבים־אסלאמיים בשל עמדותיהם הדתיות השמרניות. באשר לציבור הרחב, סיבה משפיעה נוספת היא

היותה של ארץ-ישראל אחת מהטריטוריות האחרונות של האימפריה העות'מאנית, ולכן יש לה חשיבות רבה עבורם. ניתן לזהות אהדה לסוגיה הפלסטינית בכל רחבי הקשת הפוליטית בטורקיה, לרבות בקרב הקבוצות שכמעט אינן דתיות (כמו ארגוני השמאל).<sup>20</sup> על כן, אהדת הציבור בטורקיה כלפי הפלסטינים מחייבת את הגורמים הפוליטיים לעקוב מקרוב אחר המתרחש בסכסוך בין ישראל לפלסטינים, ולהגיב על ההתפתחויות.

הסבר חשוב נוסף לכך שטורקיה יצרה יחסים קרובים עם חמאס הוא מאמצי השתדלנות של ארגונים אסלאמיים לא-ממשלתיים (NGO's) במדינה ובמיוחד IHH, שהינו בעל השפעה על הפוליטיקה הטורקית. ארגון זה, שהוקם ב-1992 על רקע המלחמה בבוסניה ונרשם רשמית בטורקיה ב-1995, שולח כיום סיוע הומניטרי ליותר מ-120 מדינות. זהו ארגון לא-ממשלתי שמרכזו בטורקיה, בעל נטייה אידאולוגית אסלאמית חזקה. ישראל טוענת ש-IHH הוא חלק מרשת גיוס הכספים של חמאס, וביוני 2010 גרמניה אף היא סגרה את סניף הארגון בפרנקפורט בשל קשריו עם חמאס.<sup>21</sup> מעבר לשורשים האידאולוגיים-דתיים המשותפים למפלגת הצדק והפיתוח ולארגון IHH, רבים מבכירי הארגון מונו למשרות רמות דרג במפלגה.<sup>22</sup> לדוגמה, זייד אסלאן, שהיה אחד ממייסדי IHH, נבחר מאוחר יותר לנציג מפלגת הצדק והפיתוח בפרלמנט מטעם העיר טוקאט. בתקופת כהונתו של אסלאן כחבר פרלמנט הוא נבחר לתפקיד נשיא 'ארגון הידידות הבין-פרלמנטרית בין טורקיה לפלסטין', והיה אחד מהמבקרים החריפים ביותר של ישראל. למרות שהממשלה מנעה מחברי פרלמנט ומגורמים רשמיים המשתייכים למפלגת הצדק והפיתוח לעלות על המאווי מרמרה במאי 2010, נציגים של המפלגה הצטרפו לשיירה השלישית של ארגון 'ויה פלסטינה' (שגם בה היה IHH מעורב), שסיפקה סיוע לעזה דרך מצרים בדצמבר 2009 – ינואר 2010. מבלי להמעיט ממידת הקרבה בין מפלגת הצדק והפיתוח לארגון IHH, יש לציין שהארגון מקושר למפלגה השמרנית יותר, מפלגת 'האוושר', שהתפצלה מתוך מפלגת 'המוסר' לאחר שזו הוצאה אל מחוץ לחוק על פי החלטת בית המשפט החוקתי הטורקי ב-2001 (החברים הרפורמיסטים יותר במפלגת 'המוסר' הם שחברו יחדיו להקמת מפלגת הצדק והפיתוח).<sup>23</sup> כחלק ממתחים מסוימים קיימים ואולי גם עתידיים בין הממשלה בראשות מפלגת הצדק והפיתוח לבין ארגון IHH, ניתן להצביע על הלחץ שנציגי הממשלה ניסו להפעיל על משפחות הרוגי המאווי מרמרה לוותר על תביעותיהן האזרחיות נגד קציני צה"ל בכירים (קרוב משפטי שמנהל ארגון IHH) – לחץ שעדיין לא נשא פרי.<sup>24</sup> השאלה שעולה היא מה יקרה אם ארדואן יחליט להתערב בסוגיה זו, וכיצד התערבות כזו תשפיע על יחסי המפלגה עם הארגון. כמו כן עלו האשמות בדבר שיתוף פעולה בין אנשי IHH לארגון אל-קאעדה (לרבות פשיטה משטרית על משרדי IHH מקומיים בקיליס, בינואר 2014).<sup>25</sup>

בראיון למגזין Anlayis ב־11 בפברואר 2010 עם בולנט ילדרים, נשיא ארגון IHH, תוארה השפעתו של הארגון על מדיניות החוץ של טורקיה כך: "במשך זמן־מה התנהלו ענייני החוץ של טורקיה רק על בסיס שיקולים אתניים. נכון להיום ההתנהלות היא רב־ממדית וכולם מסכימים שיש לנו השפעה רבה על כך... כמו כן, ברור שלהתנהלות הנוכחית של טורקיה בענייני חוץ יש השפעה חיובית על עבודתנו, מכיוון שבנושאים רבים אנו חולקים השקפות דומות, ופועלים באופן דומה. ישנן סוגיות רבות שבהן אנו פועלים יחדיו בשטח. בעוד ארגונים רשמיים או רשמיים־למחצה חייבים לשים לב לאיזון בין צדדים שונים, ארגונים לא־ממשלתיים מסוגלים לנוע במהירות... בקצרה, ככל שארגונים לא־ממשלתיים יהיו פעילים יותר, כך המדינות שבתוכן הם פועלים יתחזקו בזירה העולמית".<sup>26</sup>

## מסקנות

לאור זאת שטורקיה העניקה את תמיכתה לנסיגה החד־צדדית של ישראל מעזה,<sup>27</sup> יש לבחון את העובדה שקשריה עם חמאס הגיעו לרמה הנוכחית גם על רקע ההשלכות השליליות והטעויות שנעשו בניהול נסיגה זו. מכיוון שהנסיגה לא הייתה מתואמת עם הרשות הפלסטינית היא חיזקה את חמאס. המגבלות הרבות שהטילה ישראל על תנועת אנשים וסחורות לעזה וממנה – בעקבות השתלטות חמאס על רצועת עזה – עוררו ביקורת על ישראל בעולם, ובמיוחד מצד טורקיה. יתרה מכך, ישראל לא הצליחה לשכנע את טורקיה בהנהגת ארדואן כי חמאס הוא ארגון טרור, וטורקיה היא זו שמשקיעה מאמצים רבים בשכנוע מנהיגי המערב שחמאס הוא ישות פוליטית לגיטימית.

חמאס נמצא בנקודת שפל, ועל כן ברור למדי שתמיכה טורקית אינה יכולה

להוות פיצוי לנפילת משטרו של מורסי במצרים, ואינה יכולה להחליף את איראן כשותפה לחמאס.<sup>28</sup> בהקשר זה, יחסי טורקיה־חמאס מעידים גם על גבולות השפעתה של טורקיה במזרח התיכון. גבולות אלה נובעים הן מהעובדה שכמה מהמדינות הערביות/מוסלמיות מנסות לרסן את ניסיונותיה של טורקיה לצבור השפעה רבה יותר, והן מהעובדה שטורקיה אינה מוכנה "ללכת עד הסוף" ביחסיה עם חמאס, שכן המחיר שהיא עתידה לשלם מול מדינות המערב עלול להיות גבוה מדי. כך, הדגש הטורקי על "עצמאות" במדיניות החוץ מוביל למעשה את טורקיה

חמאס נמצא בנקודת שפל, ועל כן ברור למדי שתמיכה טורקית אינה יכולה להוות פיצוי לנפילת משטרו של מורסי במצרים, ואינה יכולה להחליף את איראן כשותפה לחמאס

למדיניות סותרת, וספק אם בת־קיימא בטווח הארוך. עם זאת, תקרית המרמרה והשלכותיה תרמו במידה רבה להידוק יחסי טורקיה וחמאס, ובמובן זה ישראל תתקשה מאוד ללחוץ על טורקיה לשנות כיוון בהקשר זה.

תגובתה של טורקיה למאמצי חמאס ופתח באביב 2014 להקים ממשלת אחדות זמנית הייתה חיובית. שר החוץ הטורקי בירך את הצדדים על שהגיעו להסכם פיוס נוסף, והציע סיוע הומניטרי.<sup>29</sup> בהודעה לעיתונות שפורסמה בהמשך מטעמו נאמר שהבחירות הצפויות להתקיים בקרוב יחזקו את "הלגיטימיות הדמוקרטית בפלסטין".<sup>30</sup> כבר בשנים קודמות הדגישו מנהיגי טורקיה את חשיבותו של הסכם איחוד<sup>31</sup> וניסו לתווך להשגת מטרה זו.<sup>32</sup> למרות שנראה כי טורקיה לא הייתה מעורבת בצורה פעילה במשא-ומתן הנוכחי, היא הדגישה בעבר בפני בעלות-בריתה במערב שהיא רואה עצמה כממלאת תפקיד ממתן מול חמאס, וכי היא מנסה לדרבן את הארגון לקבל את פתרון שתי המדינות. טורקיה גם הצהירה בעבר שבהסכם אחדות מעין זה, פתח יהיה חייב לאמץ עמדה קשוחה יותר כלפי ישראל.<sup>33</sup> לפיכך טורקיה יכולה לטעון שיש לה תפקיד עקיף בתהליך הפיוס הנוכחי בין פתח לחמאס – תהליך שהתרחש על רקע השעיית המשא-ומתן בין ישראל לפלסטינים. אם ניסיון הפיוס הנוכחי יכשל, קיים חשש שהמצב בעזה ימשיך להתדרדר ולכן ימשיך להיות נקודת חיכוך מרכזית בין טורקיה לישראל. לכך יש להוסיף את השעיית שיחות השלום בין ישראל לפלסטינים, שגם היא נתפסת כמקור לדאגה בנוגע למכלול יחסי טורקיה-ישראל, לאחר שרק לאחרונה חל בהם שיפור מסוים. על כן אפשר לטעון שהפיצול בקרב הפלסטינים פוגע לא רק ביכולת להגיע להסכם שלום כולל עימם, אלא גם בחלק מיחסי החוץ של ישראל.

## הערות

- 1 Zvi Bar'el, "Turkey May Provide Hamas with \$300 Million in Annual Aid," *Haaretz*, January 28, 2012; ראו גם:
- Jonathan Schanzer, "Terrorism Finance in Turkey: A Growing Concern," (FDD (Foundation for Defence of Democracies) Report, February 2014), p. 14. [http://www.defenddemocracy.org/stuff/uploads/documents/Schanzer\\_Turkey\\_Final\\_Report\\_3\\_smaller.pdf](http://www.defenddemocracy.org/stuff/uploads/documents/Schanzer_Turkey_Final_Report_3_smaller.pdf)
- 2 Jack Khoury, "Hamas, Iran Meet for First Time in Three Years as Unity Deal Nears," *Haaretz*, May 24, 2014.
- 3 Furkan Toprak, "Türkiye 'nin Hamas Politikası Bir Ezberi Bozdu Mu?," *Yakın Doğu Haber*, January 29, 2009.
- 4 למרות שיש לציין כי לפני 2008 ומבצע 'עופרת יצוקה', טורקיה ניסתה לצמצם את היחסים ברמת הדרג המדיני והסתפקה בעיקר בעידוד הארגונים הלא-ממשלתיים הטורקיים לנהל דיאלוג ישיר עם חמאס.
- Zeynep Atalay, "Civil Society as Soft Power: Islamic NGOs and Turkish Foreign Policy," in *Turkey between Nationalism and Globalization*, ed. Riva Kastoryano (New York: Columbia University Press, 2012), p. 181. ראו גם:
- Herb Keinon, "Turkish PM Erdogan hosts increasingly isolated Hamas leader Mashaal in Ankara," *The Jerusalem Post*, October 8, 2013.

- 5 טורקיה הקימה את הארגון המכונה Tika ב־1992. תחילה הוא היה חלק ממוסד החוץ, והסיוע שהגיש נועד בעיקר למדינות מרכז־אסיה והקווקז, שהיו בעבר חלק מברית־המועצות. ב־1999 הועבר Tika לחסות משרד ראש הממשלה. פעולותיו התרחבו בצורה משמעותית (נטען שניהל פעילויות ביותר מ־100 מדינות) והוא גם המתאם הארצי של סיוע ממשלתי וחוס־ממשלתי. אחד מתוך 33 סניפיו הפרוסים במדינות השונות נמצא ברמאללה. ראו: Saban Kardas, "Turkey's Development Assistance Policy: How to Make Sense of the New Guy on the Block," *GMF Analysis*, February 4, 2013; "TIKA's Fields of Activity," <http://www.tika.gov.tr/en/fields-of-activity/2>
- 6 Katrin Bennhod, "Leaders of Turkey and Israel Clash at Davos Panel," *New York Times*, January 29, 2009.
- 7 Yakakov Katz, "Erdogan and Turkish Government Supported IHH," *Jerusalem Post*, January 24, 2011; אבל ראו לדוגמה:  
"Israel 'Hit Flotilla Harder than Turkey expected,' Former Turkish Diplomat Says," *Hurriyet Daily News*, May 26, 2014.
- 8 "Turkey PM: Israel Must Still Apologize for Last Year's Gaza Flotilla Raid," *Haaretz*, July 8, 2011.
- 9 Roi Kais, "Turkish Foreign Minister Sheds Tear in Gaza," *Ynet*, November 21, 2012.
- 10 Omer Taspinar, Turkey's Middle East Policies: Between Neo-Ottomanism and Kemalism, *Carnegie Papers* no. 10 (September 2008): pp. 14-15.
- 11 Ibrahim Kalin, "Soft Power and Public Diplomacy in Turkey," *Perceptions* 16, no. 3 (2011): pp. 8-11.
- 12 Hay Eytan Cohen Yanarocak, "Israel: A Micro Component of a Turkish Macro Foreign Policy," *Tel Aviv Notes* 7, no. 20 (October 2013).
- 13 בהקשר זה, ראו:  
Abigail Hauslohner, "In the Siege of Gaza, Egypt Walks a Delicate Line," *Time* January 11, 2010; Tally Helfont, "Egypt's Wall with Gaza & the Emergence of a New Middle East Alignment," *Orbis* 54, No. 3 (summer 2010): p. 437.
- 14 Ivan Watson, "Turkish Prime Minister to Visit Egypt as Regional Tension Widens," *CNN Security Blog*, September 12, 2011.
- 15 Mustafa Akyol, "AKP is not Islamist but Somewhat Muslimist," *Hurriyet Daily News* August, 12, 2009; ראו גם:  
Senem Aydin and Rusen Cakir, "Political Islam in Turkey," *Centre for European Policy Studies Working Paper* no. 265 (April 2007): pp. 1-2.
- 16 Hazem Balousha, " Hamas Celebrates AKP Win in Turkish Elections," *Al-Monitor*, April 4, 2014.
- 17 "Palestine Today is an Open-Air Prison," *Washington Post*, January 31, 2009. הדגשה של המחברים.
- 18 Balousha, " Hamas Celebrates AKP Win in Turkish Elections".
- 19 Burhanettin Duran, "Understanding the AK Party's Identity Politics: A Civilizational Discourse and its Limitations," *Insight Turkey* 15. No. 1 (2013): pp. 94-95.

- Barcin Yinanc, "End of the Crisis Period in Turkish-Israeli Relations?" *Hurriyet Daily News*, May 27, 2014. 20
- Melis Tusiray and Michael Werz, "What is the IHH?" *Center for American Progress Brief*, July 26, 2010. 21
- בנושא זה, ראו: 22
- The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center Brief*, January 24, 2011, [http://www.terrorism-info.org.il/data/pdf/PDF\\_10\\_268\\_2.pdf](http://www.terrorism-info.org.il/data/pdf/PDF_10_268_2.pdf). 23
- Atalay, "Civil Society as Soft Power," p. 182. 24
- "Families of Mavi Marmara Victims Meet Davutoglu Ahead of Compensation Talks," *Today's Zaman*, April 3, 2013. 25
- "Turkish Police Detain 28 in Anti-al Qaeda op, Raid on IHH Office," *Today's Zaman*, January 14, 2014. 26
- "Bulent Yildirim: 'Gazze'de SistematiK bir Soykırım Yasaniyor' *Anlayis*, February 11, 2010. 27
- "Erdogan Congratulates Sharon on Gaza Pullout," *Hurriyet Daily News*, August 25, 2005. 28
- Yoram Schweitzer, Benedetta Berti and Shlomo Brom, "The Erosion of the Israel-Hamas Ceasefire in Gaza," *INSS Insight*, April 6, 2014. 29
- "Qatar, Turkey back Palestinian Unity Deal," *Ma'an News Agency*, April 24, 2014. 30
- Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, "Press Release," June 2, 2014. [http://www.mfa.gov.tr/no\\_-183\\_-2-june-2014\\_-press-release-regarding-the-establishment-of-the-national-unity-government-in-palestine.en.mfa](http://www.mfa.gov.tr/no_-183_-2-june-2014_-press-release-regarding-the-establishment-of-the-national-unity-government-in-palestine.en.mfa) (emphasis added). 31
- Ron Friedman, "Erdogan: Fatah Must Cooperate with Hamas for Mideast Peace," *Times of Israel*, May 17, 2013. 32
- Jack Khoury, "Turkey Pushing for Palestinian Unity, on Heels of Reconciliation with Israel," *Haaretz*, March 28, 2013. 33
- ביקורת כזו על פתח הופיעה, לדוגמה, בנאום שנשא דוואטולו ב-2012: "בפיוס לאומי זה, התנאי הקריטי הוא ששני הצדדים יסכימו להתנגדות בדרכי שלום. זהו סימן ברור לכך שחמאס יאמץ מעתה אמצעים פוליטיים של דרכי שלום, אולם במקביל, מחמוד עבאס יסכים להתנגדות. אם מדינה נמצאת – אם עם נמצא תחת כיבוש במשך עשורים כה רבים, זוהי זכותם להגן על עצמם, להתנגד, אולם בדרכי שלום ועד להשגת השלום." (הדגשה של המחברים). נלקח מתוך:
- Ahmet Davutoglu, "Turkish Foreign Policy Objectives in a Changing World," (speech delivered in the Center for Strategic and International Studies (CSIS), February 12, 2012). <http://csis.org/files/attachments/Event%20Transcript%20Statesmen's%20Forum%20Turkish%20FM.pdf>